HAGYOMÁNY–TERMÉSZET–MODERNITÁS

A Tokaji borvidék bemutatása

Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft.
2016

A Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács (TBFT) gondozásában megjelent kiadványunk a vele egy időben, szintén a TBFT gondozásában kiadott „A Tokaji Borvidék Helyzetértékelése" című dokumentum (szerk. Dr. Luda Szilvia, Dr. Váradi Zsuzsanna) elemzéseinek összegzéseit, ábráit, térképeit és táblázatait tartalmazza. A szakirodalmi hivatkozások és adatbázis források nevezett dokumentumban és a www.tbft.hu weboldalon érhetőek el.

Kiadja: Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft.©
Nyomdai munka: Pannonia Nyomda Kft., Budapest
Szerkesztette: Dr. Luda Szilvia, Dr. Váradi Zsuzsanna, Kolossváry Ivett, Papp Gergely
Címlapfotó: Tokaj Alapítvány, Szabolcs Gergely
Fotók: Hegyalja Fotó és Marketing, Darabos György, Csáki Szilárd
ISBN: 978-963-12-5535-5

Köszöntő

Hagyomány–Természet–Modernitás. A Tokaji Borvidék múltja, jelene és jövője. Morus Tamás szerint a hagyomány nem a hamu őrzése, hanem a láng továbbadása. Annak megismerésével és ápolásával építhetjük jövőnket, hihetjük el, hogy lehetőségeink korlátlanok. A természet olyan kincs Tokaj-Hegyalján, amelyet meglátni és egy életre megszeretni egy pillanat műve az idelátogatóknak. Az itt élők számára pedig olyan motiváló tényező, amely erőt ad a tenni akaráshoz, a kitartó munkához. A hagyományon és a természet megőrzésén alapuló fejlődést ötvözni kell a huszonegyedik századi modern kor követelményeivel. Azon dolgozunk, hogy segítsünk megalapozni a térség fejlődési irányvonalait és megoldásokat találjunk a problémákra. Hiszem, hogy összefogással, együttgondolkodással tudunk a legtöbbet tenni a régióért, hogy újra régi fényében tündököljön és elfoglalja méltó helyét a világ borvidékei között.

Héjj Dávid
Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács
elnök

Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács

Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács 2014. júliusában alakult. Célkitűzése, hogy kellő szakértelemmel és helyi beágyazódással központilag kerüljön koordinálásra a Tokaji Borvidéket érintő – annak kiemelt térségi, illetve világörökségi jellegéből, valamint a BOR-VIDÉK Tokaj-Hegyalja Nemzeti Programból fakadó – fejlesztések összessége.

A Tanács tagjai a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke és egy további képviselője, a Tokaji Borvidék Hegyközségi Tanácsának elnöke, a Tokaj Kereskedőház Felügyelőbizottságának elnöke, továbbá a nemzetgazdasági miniszter, valamint a miniszterelnökséget vezető miniszter egy-egy képviselője.

A Tanács átfogó célja a Tokaj-hegyalja táj- és környezetvédelmi, fenntarthatósági szempontjaival összehangolt, minőségi oktatási, szociális, gazdasági tevékenység ellátására, magas színvonalú és nagy volumenű turizmus fogadására alkalmas térség kialakítása. A fejlesztés gerincét és pontos fókuszpontjait a kiemelt térség fejlesztési stratégiája határozza majd meg, annyi azonban már most nagy biztonsággal állítható, hogy az országosan és nemzetközileg is egyedi természeti környezet, kulturális háttér és potenciális borászati termékportfolió, erre alapozva pedig a minőségi bortermelés kialakításával és értékesítésével a Tokaji Borvidék turizmusának komplex és fenntartható fejlesztése kiemelt figyelmet kap.

A Tanács törvényből fakadó hatásköre a térség gazdasági, környezeti vizsgálata és értékelése, a Tokaji Borvidéket érintő ágazati fejlesztési tervek és programok véleményezése, valamint a kormányhatározathoz igazodva társadalmi, gazdasági és környezeti helyzetét és a realitásokat figyelembe vevő, közösségi részvételen és egyeztetésen alapuló területfejlesztési koncepciójának és programjának elkészítése.

A területfejlesztési koncepció és program kidolgozását, és más közös területfejlesztési feladatokat a térségében a Tanács látja el. A Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács ennek keretében:

- *vizsgálja és értékeli a kiemelt térség társadalmi és gazdasági helyzetét, környezeti állapotát, adottságait, a vizsgálatok során felhasznált információkat és a vizsgálatok eredményeit a területi információs rendszer rendelkezésére bocsátja,*
- *az országos fejlesztési és területfejlesztési koncepcióval összhangban kidolgozza és a területfejlesztés stratégiai tervezéséért felelős miniszter útján a Kormánynak elfogadásra benyújtja a kiemelt térség területfejlesztési koncepcióját,*
- *előzetesen véleményezi az országos, valamint a kiemelt térséget érintő ágazati fejlesztési koncepciókat és programokat, és*
- *figyelemmel kíséri az operatív programok kiemelt térségben jelentkező feladatainak végrehajtását, külön döntés alapján közreműködik azok végrehajtásában.*

A Tanács munkaszervezete, a Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft. felel a Nemzeti Programban megfogalmazott célok megvalósításáért. A munkaszervezet részben költségvetési támogatásból, részben pedig saját bevételeiből működik, központja Tokajban, fióktelepe Budapesten van.

A Tokaji Borvidék átfogó fejlesztésének feladata megköveteli, hogy a munka során a térség összes érintettjével, illetve az érintettek reprezentatív képviselőivel együttműködjön. A partnerek közül a legfontosabbak közé tartoznak a térség településeinek

polgármesterei, akiknek tapasztalatát, véleményét, a jövővel kapcsolatos elképzelését – legalább az általuk vezetett település, de sokkal inkább a térség egésze kapcsán – a Tanács kiemelten figyelembe veszi.

A településvezetők mellett fontos a közigazgatás helyi és térségi vezetőivel történő kapcsolattartás, továbbá a fejlesztésekben érintett területeken – többek között köznevelés, szakképzés, felsőoktatás – működő állami és nem állami feladatellátókkal való együttműködés.

A Tanács számára kiemelten fontos a helyben található oktatási intézményekkel történő együttműködés, hiszen a térség fejlődése szempontjából is kiemelt jelentősége van annak, hogy a fejlesztések következtében bővülő munkaerőpiac által igényelt magasan képzett szakember rendelkezésre álljon.

A települések egyéni lehetőségeinek feltárása és megismerése kiemelten fontos a jövő fejlesztési irányaihoz való alkalmazkodás szempontjából. Kiemelt feladat, hogy a 2014-2020-as fejlesztési időszakban rendelkezésre álló európai uniós forrásokból a Tokaji Borvidék fejlesztései összehangoltan, egymást erősítve és kiegészítve valósuljanak meg. Prioritást élvez az európai uniós forrásokból megvalósítandó fejlesztési projektek kidolgozása, a pályázati és végrehajtási folyamatok koordinálása és a Nemzeti Program keretében hazai költségvetési forrásokból megvalósuló projektek tervezésének és megvalósításának koordinálása. Döntő fontosságú a folyamatos kapcsolattartást az egyes operatív programok irányító hatóságaival, a fejlesztésekkel érintett településekkel, valamint a kedvezményezettekkel.

TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK ÉS KÖRNYEZETI ÁLLAPOT

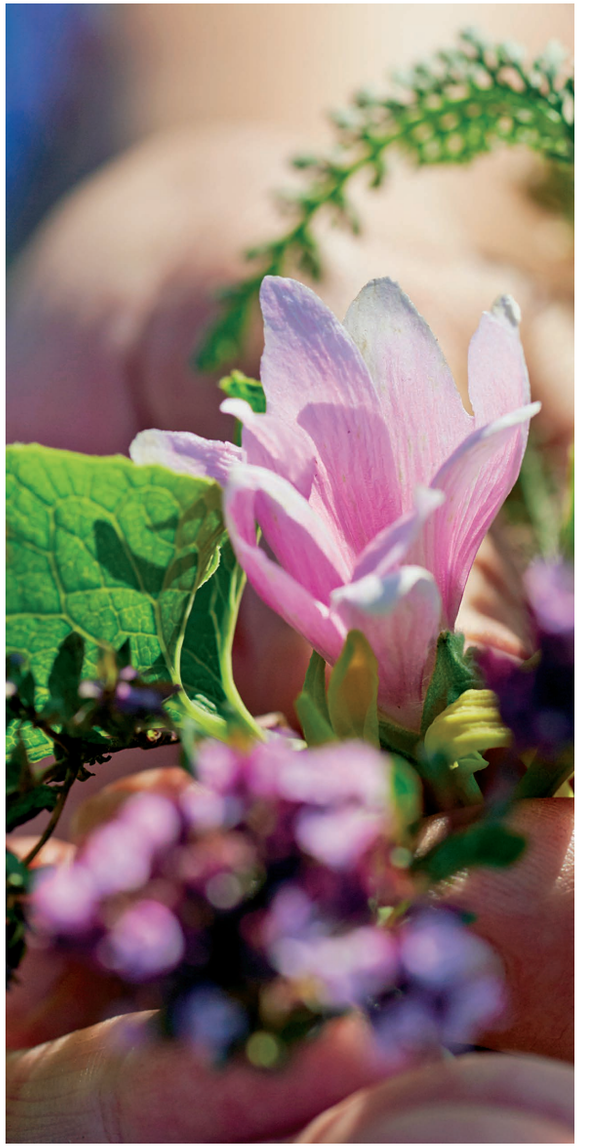

Tokaj-Hegyalja a Zempléni-hegység déli, délkeleti részén terül el. Természetföldrajzi értelemben Hegyalja önálló kistáj, de a tágabban vett Tokaj-Hegyalja határait gyakorlatilag a szőlő- és bortermelésre legalkalmasabb települések közigazgatási határai jelölik ki, így több kis- és középtáj együttesét foglalja magában: 5 középtájat és 10 kistájat érint.

A hegység alapzatát palás kőzetek alkotják. Ezek a felszínre nem bukkannak, csak a vulkanitok zárványaiként ismertek. A domborzat fő felépítő kőzetei a vulkanitok, amelyeket a völgyekben, illetve a hegységperemi részeken jelentős részben negyedidőszaki képződmények borítanak.

Tokaj-Hegyalja területének központi részét (400 m tengerszint feletti magasság körül) az elsődleges vulkáni formák eróziósan felszabdalt maradványai alkotják. Hegyalja nagyobb részén, a kelet felé lejtő lépcsős térszíneken újidei hegylábfelszínek húzódnak. Utóbbiak elsődlegesen riolittufán jöttek létre. A hegylábfelszínek a vulkánosságot követően, a mainál szárazabb időszakokban erőteljes lepusztulási folyamatok következtében létrejött szintek. A 2,5 millió éve kezdődő jégkorszakok periglaciális éghajlatán a korábbi lépcsők alatt újabb lépcsők alakultak ki, ezeket az erős fagyhatás, fagyváltozékonyság hozta létre. Ezeket a tereplépcsőket eróziós medencék és félmedencék tagolják (pl. Erdőbényei-medence). Hegyalja legalacsonyabb térszíne

délkeleten a Bodrog- és a Taktaköz ártéri síksága, valamint délnyugaton a hegységet a Szerencsi-dombságtól elkülönítő Szerencs-patak völgye, amelyek kialakulását a földtörténeti újidei süllyedés és üledék felhalmozódás határozta meg. A felszínformák ember általi átalakítottsága helyenként jelentős mértékű. Tokaj-Hegyalján a 17. századtól kezdve figyelhetjük meg a hegyoldalak teraszozását, amely lehetővé tette a meredek hegyoldalak művelésbe vonását, csökkentve a talajeróziót és növelve a talaj nedvességtartalmát.

A talajtani adottságok változatosak a többféle talajképző kőzet, a tagolt domborzat és a mállási folyamatok eltérései miatt. A hegységek erdővel borított területének nagy részén (21 647 ha) agyagbemosódásos barna erdőtalaj és barnaföldek (23 206 ha) jellemző, míg a sík területen főként réti talajokat (14 756 ha), a Bodrog közelében pedig fiatal nyers öntéstalajokat (11 467 ha) találunk. A művelésbe vont hegyoldalakon fellépő erózió sok helyen váztalajok, földes kopárok (1048 ha) kialakulásához vezetett. A terület nyugati peremén kialakult csernozjom-barna erőtalaj és az alföldi mészlepedékes csernozjom együttesen mintegy 6257 ha-on fordul elő.

Tokaj-Hegyalja vízrajzának gerincét a Hernád, a Bodrog, illetve Tokajnál az utóbbit felvevő Tisza jelenti. A több kisebb-nagyobb patak közül északon a Ronyva és a belé ömlő Bózsva, valamint a Fehér-patak a legjelentősebb. A terület középső részén a Hercegkúti-, a Hotyka-, a Bényei-, valamint a Tolcsva-patak, míg a nyugati részén a Szerencs-, az Aranyos-, a Koldu-, a Mádi-, a Gilip- és a Harangod-patakok emelhetők ki. Vízjárásuk egyenetlen, sőt gyakran szélsőséges. A települések belterületén keresztülfolyó patakok medre gyakran mesterségesen kialakított és burkolt. Jellegzetes víztani értékek a bányatavak, amelyek a bányászat felhagyását követően mára turisztikai látványosságnak számítanak (pl: Sárospatakon a Megyer-hegyi tengeszem, Erdőbényén a Mulató-hegyen, az egykori Hubertus-kőfejtőben kialakult tó, vagy Tarcalon a Citrom bánya).

CSERNOZJOM

Azon talajok összegző elnevezése, amelyekre a humuszanyagot felhalmozódása, a kedvező, morzsalékos szerkezet kialakulása, a kalciummal telített talajoldat kétirányú mozgása jellemző.

Tokaj-Hegyalja a mérsékelten meleg-száraz, és a mérsékelten hűvös-száraz éghajlati körzetekben fekszik, ahol jellemzőek a meleg, száraz nyarak és a hideg telek. A napsütéses órák száma átlagosan 1850-1900, míg az évi átlagos csapadék mennyisége 600-650 mm között változik. Az évi középhőmérséklet kiegyenlített: 9-10°C, ami lehetővé teszi a minőségi szőlőtermesztést. A borvidék közel fekszik a borklíma általános északi határához (50. szélességi kör), a domborzati viszonyoknak (lejtőkitettség, lejtőkategória, tengerszint feletti magasság) jelentős szerepük van abban, hogy a felszínre érkező fény- és hőmennyiséget módosítsák. Ez alapján a szőlőtermesztésre alkalmasabb területek a déli, délnyugati, délkeleti hegyoldalak. A borvidék 100 éves átlagában a 10 °C középhőmérsékletet meghaladó napok száma 175-180

nap, az átlagos évi legmagasabb hőmérséklet 33 °C, míg a legalacsonyabb -19 °C. Az első őszi fagy október 15-20. körül várható, és átlagosan 25-40 a hótakarós napok éves száma. A leggyakoribb szélirány az északkeleti. A háttérben húzódó dél-délnyugati-észak-északkeleti csapású hegyvonulatok jól védik a délies lejtőket a hideg szelektől, ugyanakkor lehetővé teszik a Bodrog és a Tisza felől érkező pára felemelkedését a szőlőültetvényekhez.

Tokaj-Hegyalja változatos felszíne sokszínű növény- és állatvilágnak ad otthont, amelyek között számos védett fajt is találunk. A lejtők déli oldalán cseres és molyhos tölgyesek, az északias oldalán gyertyános-tölgyesek, míg a magasabban fekvő térszíneken (600 m felett) montán bükkösök tekinthetők természetes erdőtársulásoknak. Az egykori szőlők területén a szukcesszió különböző fázisában lévő féltermészetes gyepek, erdős-cserjések, az erdők hagyományos irtványain fajgazdag kaszálórétek alakultak ki. A közösségi jelentőségű élőhelyek közül a sziklagyepek, cserjések, cseres tölgyesek, molyhos tölgyesek, féltermészetes száraz gyepek előfordulása említendő.

Szukcessziónak a növénytársulások fokozatos, egy irányba mutató fejlődését nevezzük.

A területhasználat szerkezetét az erdővel borított tetők, hegyoldalak alatt a keleti, délkeleti lejtőkön 250, olykor 300 m-ig szőlők, ezalatt gyümölcsösök, és az alacsony hegylábfelszíneken elhelyezkedő szántók határozták meg, a szélesebb folyó- és patakvölgyeket pedig kaszálóként, legelőként használták. A szőlőtermesztés nemcsak a menedékesebb, hanem a meredekebb, akár 25o-os lejtőkön is meghonosodott. A kedvező adottságok következtében a bortermelés már a kora középkorban kiemelkedő jelentőségű volt, ám a 16. századtól lendült fel. A szőlőművelés

PERIGLACIÁLIS TERÜLETEK

A periglaciális területek a jéggel borított és a jég körül elhelyezkedő területek, melyeken a jég aktív felszínalakító folyamatokban vesz részt és így a fagyott talaj-jég rendszer változatos formákat hoz létre.

kíméletesen, a táji adottságokat figyelembe véve folyt, teraszozással, kőgátak, vízelvezető árkok kialakításával. A 18. század végére már 14 ezer hektáron műveltek szőlőt. A 19. században a külföldi piacvesztés, majd a filoxéravész a hegyaljai gazdálkodás hanyatlásához vezetett. A filoxéra néhány év leforgása alatt 80-90 %-ban elpusztította a szőlőültetvényeket. A visszatelepítés a 20. század folyamán csak lassan történt meg, és ennek térszerkezetét már sokkal inkább a modern gazdálkodás és a gépesítés szempontjai határozták meg, semmint a táji adottságok, amely a minőség jelentős romlásával is járt. Az 1980-as évekre viszont a szőlőművelésbe vont területek gyarapodása és a nagyipari módszerek a bortermelés – filoxéra előttihez képesti – megduplázódását eredményezték. A 2012-es adatok alapján négy felszínborítási kategória a teljes mintaterület, (87 309 ha) 76,1%-át fedi le. A legnagyobb területet (26 743 ha) a nem öntözött szántóföldek foglalják el. A második helyen a lombhullató erdők állnak, 19 695 ha kiterjedéssel. Harmadik helyen az intenzív legelők és erősen degradált gyepterületek állnak (10 961 ha), amit a szőlő követ (9 016 ha). A többi felszínborítási kategória kiterjedése egyenként sem éri el az 5000 ha-t. Tokaj-Hegyalja erdővagyona 23 550 ha, amibe beletartoznak a lombhullató, a tűlevelű és a vegyes erdők, valamint az átmeneti erdős-cserjés területek, amelyek együttesen a terület 28,8%-át fedik le. Ez az erdővagyon nem oszlik meg egyenletesen a kistájcsoporton belül. A legjelentősebb erdőterülettel Erdőhorváti, Erdőbénye, Sárospatak, és Sátoraljaújhely rendelkezik. Mivel az erdőterületek jelentős része értékes védett társulásoknak ad otthont és emiatt természetvédelmi oltalom alatt áll, a gazdasági célú fatermesztés lehetőségeit csak ezen elsődleges rendeltetéssel összehangoltan szabad kiaknázni.

PALÁS KŐZETEK

Az óidőben keletkezett magyarországi palás kőzetek jórészt trópusi éghajlaton alakultak ki, elsősorban tengeri üledékekből képződtek.

Természetvédelmi területek és tájvédelmi körzetek 6825,3 ha-on terülnek el Tokaj-Hegyalja településeinek közigazgatási határain belül, ami a kistájcsoport teljes területének 7,8%-a. Ezek legnagyobb részben két tájvédelmi körzethez (Tokaj-Bodrogzug és Zempléni) illetve hat országos jelentőségű természetvédelmi területhez tartoznak (Bodrogszegi Vár-hegy, Erdőbényei fás legelő, Megyer-hegyi Tengerszem, Tállyai Patócs-hegy, Tarcali Turzó-dűlő, Long-erdő). Ex lege védelmet élvező értékek közül Tokaj-Hegyalján 204 forrás, 7 földvár, 4 kunhalom és 1 láp található. A terület 12,7%-a (11 051 ha) a Natura 2000 természetmegőrzési, míg 62,5%-a (54 586 ha) a Natura 2000 madárvédelmi területébe, a teljes területnek közel 2/3-a pedig a nemzeti ökológiai hálózatba tartozik. Helyi jelentőségű természetvédelmi területből 9 található.

Környezeti terhelésként a közlekedés és a bányászati tevékenység okozta por- és zajterhelés illetve a mezőgazdasági munkálatok során a (mű)trágyák és peszticidek kijuttatása talajokra gyakorolt hatása emelhető ki, amelyek felhalmozódhatnak a talajok szántott rétegében, vagy a talajvízbe kerülhetnek.

A szennyezések mellett komoly problémát jelent a lejtőn történő mezőgazdasági művelés okozta talajerózió, amelynek mértéke a mezőgazdasági területek 20,4%-án enyhének, 6,5%-án közepesnek, 4,5%-án erősnek ítélhető.

Tokaj-Hegyalja 15 településén, jelenleg kb. 720 ha-on folytatnak bányászati tevékenységet. Erdőbénye területén kovaföldet és horzsakövet termelnek ki. Rátkán zeolit, bentonit, kaolin és kvarcit kerül kitermelésre, míg Tállyán andezitet bányásznak. Tállyán kívül andezitet bányásznak még Szegin, Tarcalon és Hercegkúton. Monokon, Bodrogkeresztúron és Szegilongon riolittufát, Bekecsen és Szerencsen kálitufát, Sátoraljaújhelyen agyagot, Mezőzomborban zeolitot, továbbá Mádon bentonitot és kaolint bányásznak. A sárospatak-végardói hévizet már 1959 óta hasznosítják fürdőként, majd az 1980-as évektől légfűtésre is alkalmazzák.

Tokaj-Hegyalján Abaújszántó, Bodrogolaszi, Erdőhorváti, Mezőzombor, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Tokaj és Tolcsva települések határában találhatók árvíz veszélyeztetett területek. Az árvizek mellett a belvíz jelent komoly problémát a térség sík vagy enyhe lejtésű területein. A tokaj-hegyaljai települések közül belvízzel leginkább Tokaj veszélyeztetett.

A vízfolyások közül a Tolcsva-pataknak Tolcsváig jó, Tolcsvától a Bodrogig terjedő szakaszon mérsékelt az ökológiai állapota. Mérsékelt kategóriába esik a Bodrog, az Erdőbényei-patak, valamint a Szerencs-patak Abaújszántó és Szerencs közti szakasza. Gyenge az ökológiai állapota a Mádi-pataknak, valamint a Hotyka-pataknak, rossz az ökológiai állapota a Ronyva-pataknak, a Gilip-pataknak és a Taktának. Fizikai állapot tekintetében a legtöbb vízfolyás mérsékelt, míg a Tolcsva-patak Tolcsváig terjedő szakasza jó fizikai-kémiai állapotú. A kémiai állapot tekintetében a Ronyva, a Takta és a Gilip-patak kivételével jó a felszíni vizek állapota. A talaj és rétegvízkészletek csaknem mindenütt szennyezettek, főként a vas, mangán, nitrát, ammónia illetve bakteriális fertőzők (főként Escherichia coli) terhelik a területet. Egyes települések ivóvízkészletében az arzén, a mangán, a nitrát és a vas határérték feletti koncentrációját kell kiemelni.

Miocén vulkanizmus

A kezdeti, zömében tenger alatti vulkánosság riolitos iszófelhős kitörésekkel indult, ennek anyaga (főként riolittufa) a mai hegység alacsonyabb részein bukkan ki; illetve dácitos-andezites lávaömlésekre is sor került. Ezt követően szárazulaton vegyes kőzetanyagú rétegvulkánok és lávadómok, a pannonban a hegység magasabb részein andezit lávafolyások jöttek létre: ennek köszönhető a hegység – középkorban bányászott – arany- és ezüstvagyona.

TOKAJ – HETSZŐLŐ

Tájpotenciál

A terület gyümölcs- és szántóföldi potenciálja átlagosnak mondható. A rét-legelő gazdálkodás aranykorona értékei Sárazsadány településen a legmagasabbak, ezen kívül Sátoraljaújhely, Hercegkút és Bodrogolaszi emelhető ki. A szőlő aranykorona-értékei Szegi, Tolcsva és Bodrogolaszi területén a legmagasabbak, de Rátka, Mád, Szerencs, Mezőzombor, Tarcal, Tokaj, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Olaszliszka, Vámosújfalu, Sárazsadány és Sátoraljaújhely településeken is magasnak mondhatók.

Tokaj-Hegyalja térségben a statisztikai adatok alapján 17 ezer hektár termőterület található. A termőterületen belül legnagyobb arányú a nádas. Szántó és a konyhakert egyenlő arányban oszlik meg a területen. Jelentős a szőlőterület, amely közelítőleg 5,8 ezer hektárt fed le. A termőterületen belül a gyümölcsös és a gyep alacsony arányt képvisel, az erőterületek 3%-át jelentik a térség összes termőterületének.

Tokaj-Hegyalján mezőgazdasági területeket gazdasági szervezetek és egyéni gazdálkodók használnak. A mezőgazdasági terület nagyobb része (53%) gazdasági szervezetek, míg 47%-ot az egyéni gazdaságok hasznosítják.

A szántóföldi gazdálkodásnál lényegesen nagyobb jelentőségű a terület – szőlő- és bortermelésére alapuló – borturizmusában rejlő potenciál. Tokaj-Hegyaljának megvan

Tokaj-Hegyalja településeinek átlagos rét-legelő-, gyümölcsös-, szántóföld- és szőlő- aranykorona értéke

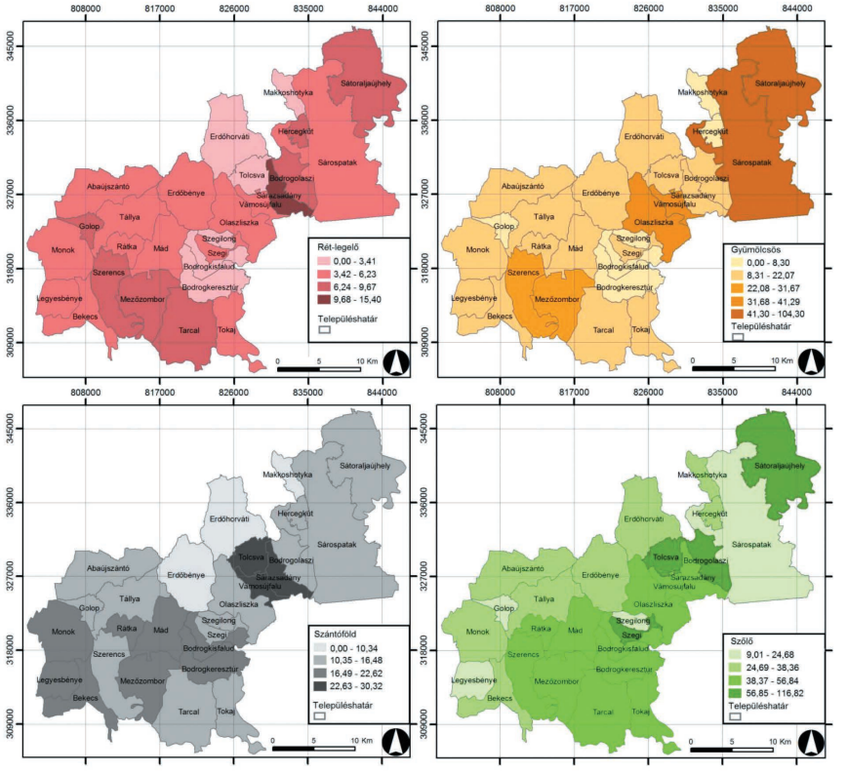

Forrás: Az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs rendszer [TeIR] adatai alapján, szerk. Incze J.

a lehetősége, hogy Kelet-Közép-Európa egyik vezető borturisztikai központjává váljon. A borutak célja egy olyan, komplex turisztikai kínálat, amely Tokaj-Hegyalja hagyományaira, több évszázados borkultúrájára épít. Ahhoz hogy sikeres legyen a kezdeményezés, az önkormányzatok, a vendéglátásban tevékenykedők, illetve a szőlő- és a bortermelők közös összefogására van szükség.

Mezőgazdasági terület használata településenként Tokaj-Hegyalján, (2010, ha)

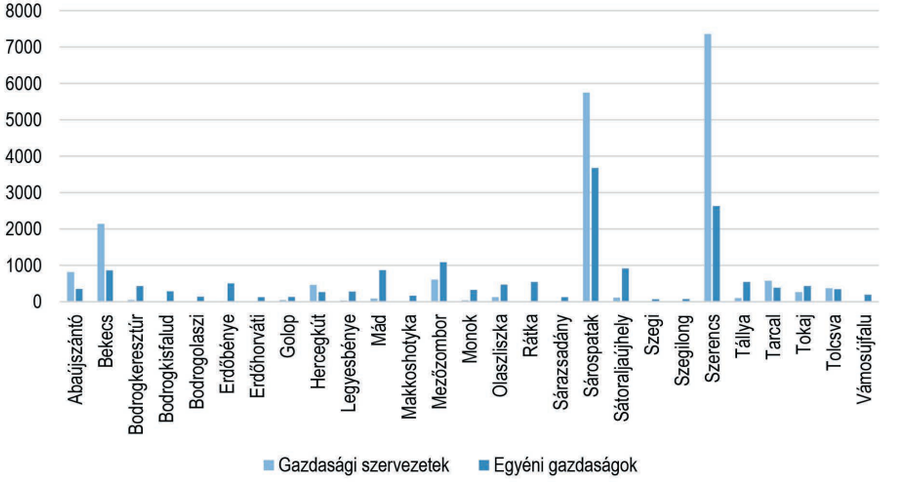

Forrás: KSH, Általános Mezőgazdasági Összeírás, 2010

Borutak Tokaj-Hegyalján

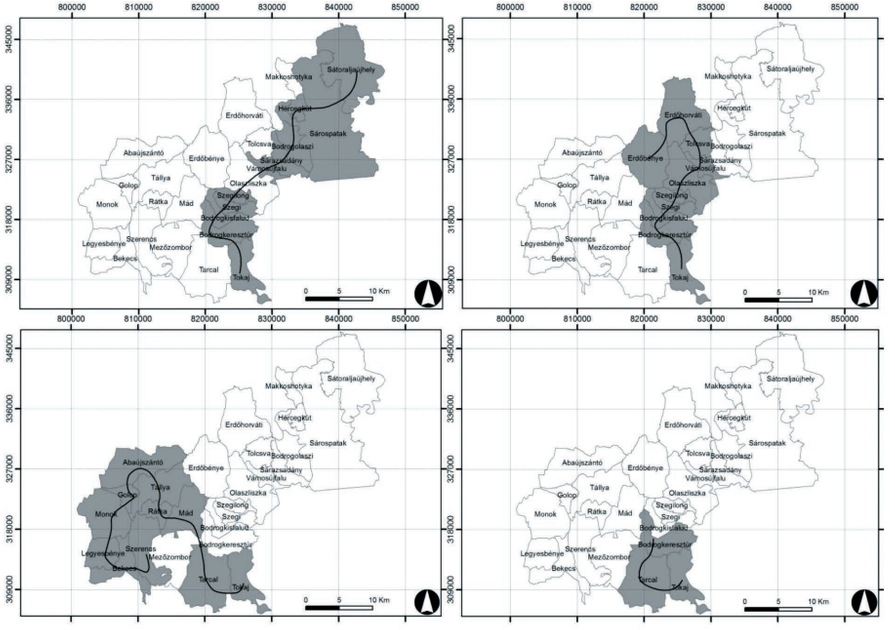

Forrás:: Hanusz Á. 2012 alapján, szerk. Incze J.

Tematikus borutak

- ***Zéta útvonal:*** *Tokaj, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Szegi, Szegilong, Vámosújfalu, Sárazsadány, Bodrogolaszi, Hercegkút, Sárospatak, Sátoraljaújhely;*

- ***Sárgamuskotály útvonal:*** *Tokaj. Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Szegi, Szegilong, Olaszliszka, Vámosújfalu, Tolcsva, Erdőhorváti, Erdőbénye;*

- ***Hárslevelű útvonal:*** *Tokaj, Tarcal, Mád, Rátka, Tállya, Abaújszántó, Golop, Monok, Legyesbénye, Bekecs, Szerencs;*

- ***Furmint útvonal:*** *Tokaj, Tarcal, Bodrogkeresztúr.*

TÁRSADALOM

Tokaj-Hegyalja térségében 27 önálló önkormányzattal rendelkező település közül 5 (Abaújszántó, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs és Tokaj) városi ranggal rendelkezik. 2011-ben a városok közül a legnépesebb Sátoraljaújhely volt, amely 15487 fős lakónépességet számlált. A legkisebb népességgel Szegilong rendelkezett, 201 fő lakta.

Tokaj-Hegyalja településeinek demográfiai jellemzői az alábbi folyamatokkal jellemezhetők: az országos folyamatokkal összhangban a népesség fogyása és elöregedése tapasztalható 1990 óta, ami alól kivételt képez Bekecs és Bodrogkisfalud, ahol a vizsgált időszakban kismértékben nőtt az állandó népesség. A legnagyobb mértékű csökkenést Erdőbényén regisztrálták, ami megközelíti a 800 főt. A megyei valamint az országos átlagnál is nagyobb arányú csökkenés tapasztalható a térségben, ami az előnytelenebb társadalmi feltételekre utal.

Munkaképes korúak teszik ki a lakosság többségét, arányuk az elmúlt években növekedett az időskorúakéval együtt, míg a 18 év alattiak aránya csökkent. A térség társadalmának elöregedését a fiatalkorúak időskorúakhoz viszonyított arányának (öregedési index) változása is kifejezi.

Az öregedési indexek alakulása a kétezres években

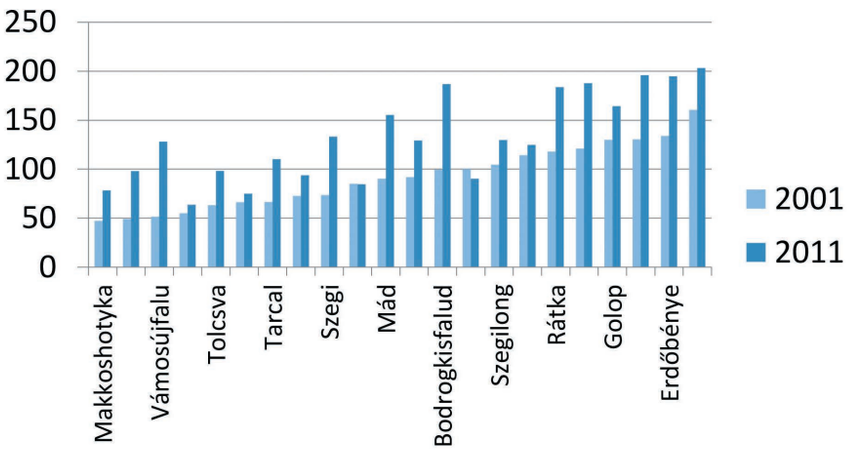

Forrás: KSH Tájékoztatási Adatbázis alapján szerk. Mikle Gy.

Az ingázók aránya Tokaj-Hegyalja településein a foglalkoztatottak százalékában (2011)

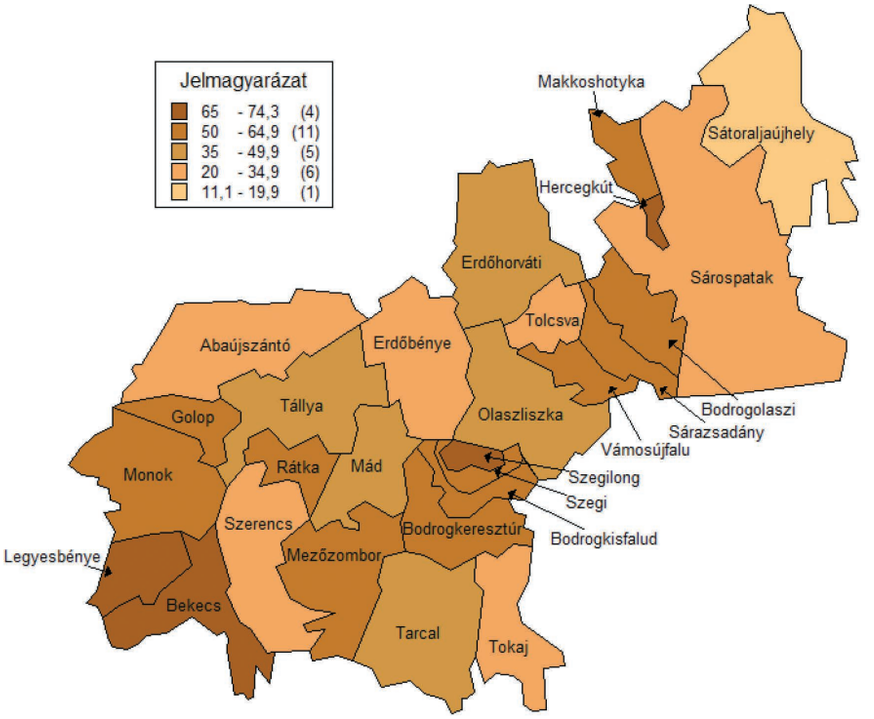

Vándorláshoz kötődő folyamatok

A vándorlási egyenleg erős ingadozást mutat. Borsod-Abaúj-Zemplén megye 1990-ben, 2000-ben, illetve 2010-ben is vándorlási veszteséggel szembesült, ami a legnagyobb 2010-ben volt, ekkor a lakosság 0,7%-át tette ki. Tokaj-Hegyalja településeinek többsége ebben az évben a megyeinél nagyobb népességarányos veszteséget szenvedett el.

2011-ben az ingázók aránya széles skálán változott települési szinten. A legalacsonyabb értéke Sátoraljaújhelyen volt, ahol a foglalkoztatottak mindössze 11,2%-a ingázott. A legnagyobb az ingázók aránya Hercegkúton volt (74,3%), de 65 % feletti értékkel rendelkezett Bekecs (71,8%), Legyesbénye (66,6%), valamint Szegilong (66,2%) is.

A nemzetiségek arányának változása

A hazai nemzetiségek létszámának pontos meghatározása nehézkes, hiszen az önbevalláson alapuló felmérés miatt számos tényező játszik közre a nemzetiségi hovatartozásra adott választ illetően. Ezek közül az egyik legfontosabb az identitás, amely többes is lehet. Szintén fontos, és jórészt csökkenti a valamely nemzetiséghez feljegyzettek számát a válaszadóban meglévő félelem. A 2001-es és a 2011-es népszámlálás nemzetiségi adatainak összehasonlításakor így a természetes szaporodás, illetve a migráció következtében bekövetkező változások mellett az identitás és a válaszadásra való hajlandóság változására is következtethetünk.

A legutóbbi két népszámlálás alkalmával az összes bejegyzett nemzetiséget feljegyeztek a térségben. A legnagyobb lélekszámban mindkét alkalommal a roma, a német és a szlovák kötődésű lakosság volt jelen. A magukat románok vallók száma a két időpont között jelentősen nőtt: amíg 2001-ben 3636 fő, addig 2011-ben 4484 fő volt. Ugyancsak számottevő mértékben, közel 500 fővel növekedett a német kötődésűek száma. A magukat szlováknak vallók száma kisebb mértékben ugyan, de szintén emelkedett (282 főről 316 főre). A szlovákok számától 2001-ben jóval elmaradt az ukrán (73 fő) és a ruszin (72 fő) kötődésűek száma, 2011-re azonban mindkettő növekedett, és utóbbiak száma a 220 főt is meghaladta. A magukat román nemzetiségűnek vallók száma az elmúlt évtizedben megkétszereződött, így 80 fő fölé emelkedett. 2011-ben a hetedik legnépesebb nemzetiség az orosz volt (33 fő), amely 2001-ben nem szerepelt a statisztikában. Kevesebben lettek a magukat lengyelnek vallók (26 főről 21 főre) csakúgy, mint a teljesen eltűnő görög, szlovén, örmény és bolgár nemzetiségűek (2001-ben számuk 16; 14; 2; illetve 1 fő volt). 2001-ben 5 fő vallotta magát zsidónak, 2011-ben ez a nemzetiségi kategória nem jelent meg a népszámlálási adatokban.

Tokaj-Hegyalja nemzetiségeinek népességszám-változása 2001–2011 (fő)

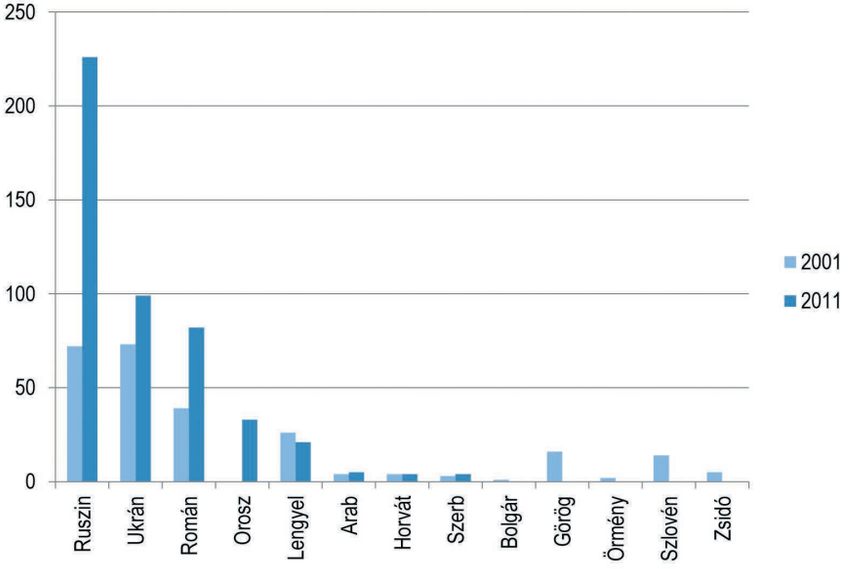

Forrás: KSH Tájékoztatási Adatbázis alapján szerk. Mikle Gy.

Kulturális és vallási értékek

A multikulturális örökség a borvidékkel egyidős. Történeti, időrendi sorrendben, csak felsorolásként vallon telepesek, balkáni (görög) kereskedők, orosz kereskedelmi képviselet, német (sváb) telepesek, lengyel megrendelők és kapcsolattartók, zsidóság, szlovák és ruszin szolgalegények-szőlőmunkások színesítették a magyar alapnépesség kultúráját. Ennek számos, máig tetten érhető és megőrizhető emléke fennmaradt.

Szinte minden településen vegyes a vallásfelekezeti összetétel. A római katolikus, görög katolikus és református templomok élő közösségekkel, az ortodox és a zsidó egyházi épületek többhelyen emlékként vannak jelen, de egy-két településen megfigyelhetünk vallási-közösségi megújulásukat.

A térség fennmaradt árpádkori egyházi építészeti emlékei kiemelkedő értékkel bírnak (templomok, kápolnák, templom- és kolostorromok - Abaújszántó, Tállya, Mád, Tokaj, Tarcal, Bodrogkeresztúr, Olaszliszka, Bodrogolaszi, Sárospatak, Sátoraljaújhely).

Kiemelkedően fontos a terület zsidó öröksége. A mádi zsinagóga EuropaNostra-díjas felújított műemlék épülete Európában egyedülálló művészeti emlék, amelynek tudatosítása a világörökségi kezelési terv egyik lényeges eleme lehet. Zsinagógák másutt is vannak (pl. Tokaj, Bodrogkeresztúr. Tarcal), állapotuk változó, ismertségük szintén. Szinte minden településen vannak zsidó temetők, köztük néhány jelentős vallási zarándokhely (rabbi és csodarabbi sírok pl. Sátoraljaújhely, Mád, Bodrogkeresztúr temetőiben, Abaújszántó, Olaszliszka). Ezek miatt az izraelita zarándoklatok, a zsidó vallási turizmus nemzetközileg is számon tartott célterülete.

A terület nemzetiségei közül a németek (svábok) őrzik aktívan és tudatosan a saját hagyományaikat. Rátka, Hercegkút és Károlyfalva (Sátoraljaújhely) sváb lakossága karakteres és jellegadó a kulturális örökségben is (építkezés, községkép, népviselet, gasztronómia). Rátkán a szüreti napok idősávjában Nemzetközi Nemzetiségi Fesztivált tartanak, hazai nemzetiségi csoportok és testvértelepülések részvételével.

A görögnek nevezett balkáni ortodox (főleg szláv) kereskedők lakóházai, kereskedőházai Tokaj utcaképét meghatározó műemlékek. A tokaji volt ortodoxtemplom és Béres Béla egyházművészeti gyűjteménye tartozik még ehhez a tradícióhoz.

A középkori vallon (egykor olasznak nevezett) népesség, amely a szőlészetet meghonosította, ma már csak a helynévanyagban érhető tetten (Bodrogolaszi, Olaszliszka, Tállya). A lengyel és orosz borvásárlók, az orosz cári borvásárló bizottság ma már csak történeti iratokban létező emlékanyag, kivéve a szamorodni lengyel eredetű elnevezést.

A szlovák és ruszin szolgalegények, szőlőmunkások Észak-Zemplénből, a Bodrogközből és Abaújból idénymunkákra (kapálás, kötözés, szüret) érkeztek rendszeresen. A hegyaljai mezővárosok háztartásainak tárgyi ellátottságát (fa eszközök és edények, veszsző-nád-sásgyékénymunkák) a táji munkamegosztás keretében részben ők biztosították.

A cigányság szerepe a háziipari tevékenységekben, a megrendelésre készülő kézműves termékekben volt meghatározó, illetve a cigány családok egy részét kifejezetten szőlőmunkásként telepítették le annak idején (ld. Makksohotykára a Metzner család birtokára). Abaújszántón pedig a zenekarokat kell megemlítenünk, a 20. századderekáig tucatszám éltek itt zenész cigányok, akik az egész térség táncalkalmait kiszolgálták.

A FOGLALKOZTATOTTSÁG JELLEMZŐI

2001 és 2011 között a térség legtöbb városában nőtt a foglalkoztatottak száma, kivételt egyedül Sátoraljaújhely képez, ahol tíz év alatt 591 fővel csökkent a mutató. A legnagyobb mértékű a növekedés Szerencs városban volt, ahol 2011-ben 276 fővel dolgoztak többen, mint 2001-ben.

Regisztrált munkanélküliek korcsoportok szerinti megoszlása

Korcsoport	Fő	%
0-20 év	186	4,55
21-30 év	1098	26,85
31-40 év	887	21,69
41-50 év	919	22,47
51-60 év	963	23,55
61-x év	37	0,90

A munkaképes korú (15–74 éves) lakosság létszámához viszonyított foglalkoztatotti arány a térség valamennyi városában növekedett a vizsgált időszakban. A községekben kivétel nélkül a foglalkoztatottak létszámának növekedése tapasztalható 2001 és 2011 között. A foglalkoztatottak munkaképes korúakhoz viszonyított aránya ugyancsak növekedett a vizsgált időszakban. A foglalkoztatottak ágazatonkénti megoszlása alapján a mezőgazdaságban és erdőgazdálkodásban 5,68%, az iparban és építőiparban 29,71%, a szolgáltatási jellegű ágazatokban pedig 64,61% volt a foglalkoztatottak aránya. A városi átlag a mezőgazdaságban és az iparban alacsonyabb, a szolgáltatásokban pedig magasabb volt, mint a térség egészében.

Statisztikai számbavételük módja és a munkaviszonyra vonatkozó jogi szabályozás is többször módosult az elmúlt években. 2013-ra jórészt ennek következtében az egész tér-

ségben csökkent a munkanélküliek száma. A tartósan munkanélküliek aránya 70,2% (Erdőbénye), illetve 7,7% (Erdőhorváti) között változott ebben az évben. A regisztrált munkanélküliek korcsoportok szerinti megoszlása rámutat, hogy a munkanélküliségnek a fiatalabb, pályakezdő korú népesség van a leginkább kitéve.

A nyilvántartott álláskeresők legnagyobb hányadának legmagasabb iskolai végzettsége szakmunkás végzettség volt. Hasonlóan alakult az általános iskolai, és ettől csak kevéssel maradt el a szakközépiskolai, technikumi, gimnáziumi végzettséggel rendelkező munkanélküliek száma és aránya.

Az általános iskola 8 osztályánál alacsonyabb végzettséggel rendelkező álláskeresők létszáma az előbbi csoportoktól jóval elmaradt, csakúgy, mint a főiskolát végzetteké. A 100 főt sem érte el a szakiskolai, illetve az egyetemi végzettségű álláskeresők létszáma.

A TELEPÜLÉSI SZOCIÁLIS PROBLÉMÁK KEZELÉSE

A települések legnagyobb súlyú hátrányos helyzetű csoportjai a mélyszegénységben élők, az idősek és a fogyatékkal élők. Az első, vagyis a legnagyobb szegénységben élők csoportját 2011-ben négy különböző intézmény látta el a térségben. Golop és Szegilong kivételével minden településen elérhető volt a szociális konyhai étkeztetés. Ez az ellátási típus a különböző okokból – például koruk, egészségi állapotuk, fogyatékosságuk, szenvedélybetegségük, hajléktalanságuk miatt – rászoruló embereket juttatja meleg ételhez. A falugondnoki szolgálat négy településen volt elérhető (Erdőhorváti, Sárazsadány, Szegilong és Szegi). A falugondnok feladatköre többrétű, elsősorban a különféle ellátásokhoz, szolgáltatásokhoz való hozzáférését segíti az arra rászorulóknak. Ennek során a szociálisan rászorulókon túl az időseket és a gyereket részesíti előnyben. A hajléktalanok

A munkanélküliek legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása Tokaj-Hegyalján (2013)

	Általános iskola 8 osztálynál kevesebb	Általános iskola	Szakmunkás	Szakiskola	Szakközépiskola, technikum, gimnázium	Főiskola	Egyetem
Fő	173	1209	1280	71	1157	143	57
%	4,23	29,56	31,3	1,74	28,29	3,5	1,4

részére kétféle intézmény állt rendelkezésre, mindkettő Sátoraljaújhelyen. A nappali ellátás során a társas kapcsolattartás, higiéniai szükségletek kielégítése, az időszakos éjjeli menedékhelyen pedig a fedél nélkül élők éjszakai elhelyezése valósulhat meg. Továbbá Sárospatakon és Tokajban a Máltai Szeretetszolgálat helyi szervezetei szociális foglalkoztatást és a rászorulóknak időszaki gyűjtéseket tartanak, Sátoraljaújhelyen a Lions Klub, Sárospatakon a Kiwanis Klub és a Szent Erzsébet Társaság is végez karitatív tevékenységet. A görög katolikus egyház szociális étkeztetést tart Tolcsván.

A veszélyeztetett, társadalomból való kiszorulásnak kitett csoportok között általában nagy az átfedés, így javasolt a problémák komplex kezelése. Az önkormányzatok által kötelezően biztosított segélyek közül 2013-ban a rendszeres szociális segély, az időskorúak járadéka, valamint az átmeneti segélyezés nem fordult elő minden településen. Az időskorúak járadékát további 3 községben nem vették igénybe (Szegi, Golop, Bodrogolaszi). Ebben a segélytípusban a térség lakosságának mindössze 0,94 ezreléke részesült. Az önkormányzatok által kötelezően biztosított támogatásokon túl hat különböző támogatást is igénybe vettek Sátoraljaújhely lakói 2013-ban. Három településen öt, hat településen négy, a legtöbb (13) településen azonban három különböző típusú támogatásban részesültek a vizsgált évben. További négy településen a kötelezőn felül elérhető segélytípusok száma kettő volt.

Gazdaság

Tokaj-Hegyalja Borsod-Abaúj Zemplén megye keleti részén, két nagytáj, az Alföld és az Északi-középhegység találkozásánál található. A földrajzi elhelyezkedés a térség gazdaságának fejlődését a történelem során és ma is jelentősen meghatározza. Fejlődését a helyzeti energiák hármas találkozási pontja alapozta meg, az itt kialakult városok ma is a térség gazdaságának legmeghatározóbb települései.

- *Hegyköz – Bodrogköz – Hegyalja találkozási pontja Sátoraljaújhelynél, amely a vásárvonal mentén kialakult városok legkeletibb tagja,*
- *Hegyalja – Harangod-vidék – Taktaköz találkozási pontja (Szerencs), az egykori vásárvonal tokaji átkelő és a Miskolci kapu által meghatározott távolsági kereskedelmi utak találkozási pontjánál,*
- *Tokaji rév (Nyírség – Hegyalja – Bodrogköz – Taktaköz találkozása).*

A fenti stratégiai jelentőségű „energikus pontok” mellett a trianoni határok kialakulását követően a határmenti elhelyezkedés és az országon belüli perifériku fekvés, amelyek szintén jelentős befolyásolták a helyi gazdaság alakulását. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Tokaj-Hegyalja az ország jelentős hátrányokkal küzdő északkeleti régiójában fekvő, perifériku határmenti térségek egyike. A 311/2007 (XI.17.) Korm. rendelet alapján a világörökségi területet alkotó kistérségek, mára járások az ország 33 leghátrá-

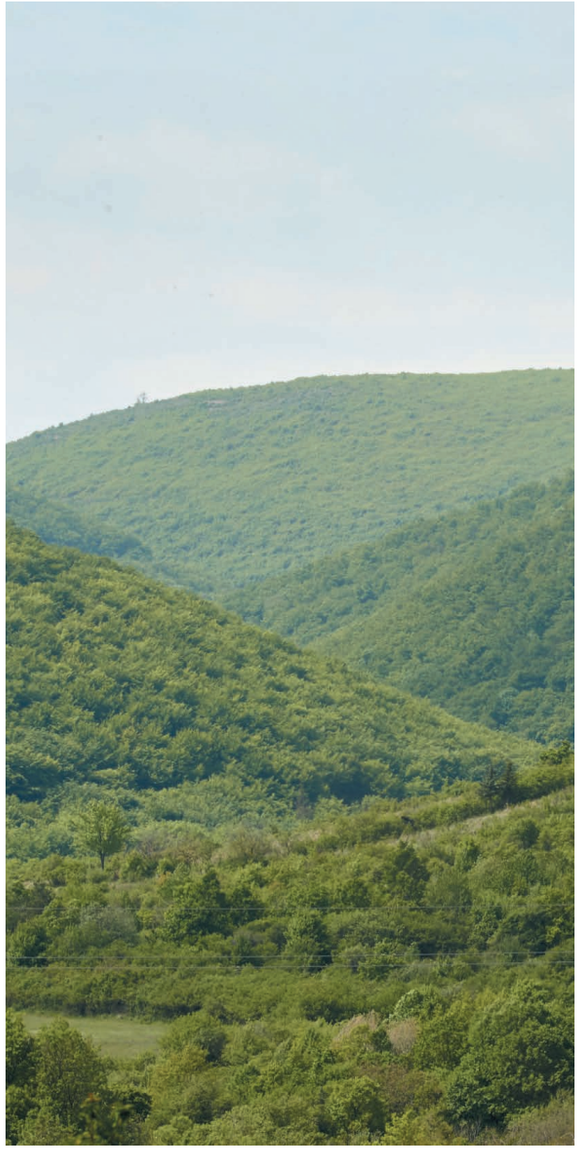

nyosabb helyzetű, komplex programmal segítendő területei közé tartoznak a gazdasági, szociális, infrastrukturális és foglalkoztatási komplex mutató alapján. A leghátrányosabb helyzetű térségek települései a 27/2013. (II.12) Korm. rendelet alapján szabad vállalkozási zónává váltak, ahol a működő és betelepülő vállalkozások munkahely teremtő és beruházási célú kedvezményekhez és többletforrásokhoz juthatnak.

Erdőgazdálkodás

Tokaj-Hegyalja 27 települése közül 11-ben van székhellyel rendelkező, összesen 23 erdészeti vállalkozás. A vállalkozások legnagyobb arányának, közel 22%-ának (5) székhelye Tállyán található. Erdőbényén és Sárospatakon 17%-17% (4-4) erdészeti vállalkozás rendelkezik székhellyel. Abaújszántón három erdészeti vállalkozás van, továbbá egy-egy székhellyel rendelkező erdészeti vállalkozás Bodrogkisfalud, Erdőhorváti, Hercegkút, Sátoraljaújhely, Szerencs, Tarcal és Tolcsva településeken. Az Északerdő Zrt-nek Sárospatakon, Tállyán, valamint Tolcsván működik az igazgatósága.

Bányászat

A Magyar Bányászati és Földtani Hivatal által nyilvántartott bányakataszter alapján a 27 település közül 14 külterületén összesen 34 db bányatelek és 1 db kutatási terület (Monok I. - riolit bővítés) található. 30 bányatelek a világörökségi felvétel időpontját (2002.) megelőzően került megállapításra, közülük 18 működik. A 34 bányatelekből jelenleg összesen 21 bányaüzem működik, ezek közül 12 (9 működő) a kilenc települést érintő részhelyszínen belül, 9 a védőzónában található. A bányászat jelenleg kb. 1000 főnek biztosít megélhetést a térségben.

A térségben 13 különböző ásványi nyersanyag található (homok, kavics, agyag, andezit, kálitufa, riolit, horzsakő tufa, zeolit, riolittufa, kvarcit, kovaföld, kaolin, bentonit) a területen.

Az Országos Ásványvagyon Nyilvántartás alapján az itt található ásványi nyersanyagok aránya a hazai összes nyilvántartott földtani vagyonhoz viszonyítva kivételesen magas. A területen nagy mennyiségű nem érces ásványi nyersanyag kitermelés folyik (2000-2012. között összesen 11.898.169 t, 5.076 m^3).

A horzsakő tufa, zeolit, riolit, kaolin és kálitufa többnyire hazánknak csak ezen a területén találhatók. A kaolint a kerámiaiparban, a festékiparban, a papíriparban és az élelmiszeriparban is használják, a zeolit mosószeripari és környezetvédelmi alapanyag.

Ipar

Tokaj-Hegyalja gazdaságában, annak rurális jellege miatt az ipar kisebb arányban van jelen, de tradicionálisan meghatározó szereppel bír. Az ipari tevékenység elsősorban Sátoraljaújhelyen, Szerencsen összpontosul. A két város gazdaságszerkezetében az elmúlt években jelentős változások mentek végbe, összességében azonban megállapítható, hogy mindkét városban valamelyest tovább él a szocialista időkben kialakult iparszerkezet, így Sátoraljaújhelyen ma is meghatározó a fémfeldolgozás, autóipari öntvények és alkatrészek gyártása, valamint szerszám-gépgyártás, Szerencs iparában pedig az édesipar. Továbbá meghatározóan jelen van a térségben a gépiparhoz fémalkatrészek és szerszámok gyártása, a faipar és hordógyártás és az építőipari termékgyártás.

A világörökségi terület névadó településén Tokajban az ipar szerepe elenyésző, azonban itt is van hagyománya az iparnak, azon belül a fémipari tevékenységeknek. A térségben két ipari park (Sátoraljaújhely és Szerencs) és több fejlesztési potenciállal bíró zöld és barnamezős iparterület található. 1998-ban került kijelölésre a Zempléni Vállalkozói Övezet, mely Sárospatak és Sátoraljaújhely városok és vonzáskörzeteik (52 település) közigazgatási területére terjednek ki. A térség egyetlen vállalkozói inkubátorháza Sátoraljaújhelyen működik.

MŰSZAKI INFRASTRUKTÚRA

Közlekedés

Az ország észak-keleti részén található a Tokaji Borvidék különleges földrajzi elhelyezkedést tudhat magáénak. Északról a Zempléni hegység, délről a Tisza határolja, mellyel jelentősen befolyásolt a térség elérhetőségi viszonya. A térség települései részben a vasút, részben a térséget észak-kelet – dél-nyugat irányban kettészelő 37. számú főút révén kapcsolódnak be az ország vérkeringésébe. A Bodrogközben húzódó területet gyorsforgalmi úthálózat nem érinti, azonban a térségen keresztülhalad országos jelentőségű kerékpárút törzshálózati vonal és az EuroVelo 11. Az autópálya elérhetősége a térség legtöbb településéről nehézkes.

A térségben jelentős forgalmat lebonyolító 37-es, 38-as és újonnan kinevezett 39. sz. főutak nem csak településközi összekötő feladattal bírnak, hanem a településeken belül gyűjtőút funkciókat is ellátnak. A településeken az önkormányzati utak a helyi forgalmat bonyolítják le és vezetik rá a forgalmat az országos közutakra. Sok esetben a belterületeken és belvárosokon átmenő forgalom nagy gondot okoz a település számára mind környezeti, mind egészségügyi szempontból. Ennek érdekében több település esetében is tervezett elkerülő utak építése. A térségre, ahogyan az egész megyére, jellemző az egyes települések főúti kapcsolatait biztosító völgyekbe benyúló

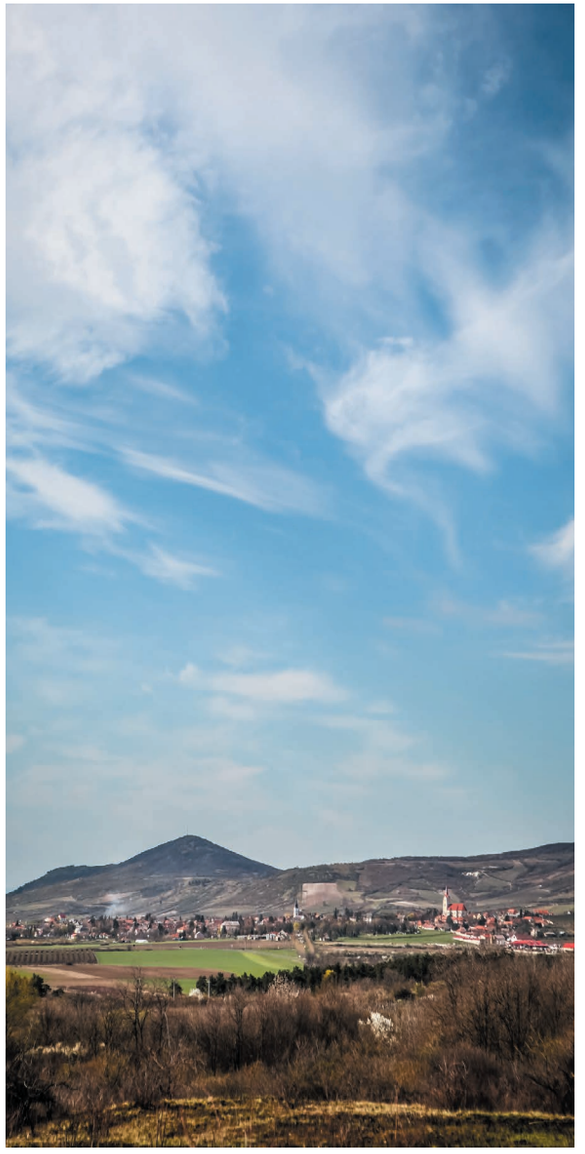

mellékutak, melyek több települést fűznek fel, így néhány esetben zsáktelepülés alakult ki. A KSH gyűjti az egyes települések közúti baleseteinek adtait. A 2014-es adatok alapján Sárospatak és Sátoraljaújhely kimagasló a közúti balesetek száma tekintetében a többi településhez mérten.

A térség domborzati adottságainak köszönhetően, a közút és a vasút hálózat térben nem válnak el jelentősen egymástól, közel párhuzamosan haladnak ezzel jelentős forgalmú közlekedési folyosókat alkotva. A legjelentősebb vasútvonal a Budapest – Hatvan – Füzesabony – Miskolc – Szerencs – Nyíregyháza nemzetközi törzshálózati fővonal, mely a térség déli területét szeli át közel kelet-nyugati irányban. A nyomvonal jelentőségét növeli, hogy a legközelebbi villamosított vasútvonal, mely keresztülszeli a Tiszát, Szolnokon található. A térségen áthalad országos jelentőségű törzshálózat fővonala, melyet további hazai jelentőségű fő-és mellékvonalak egészítenek ki.

A helyi autóbuszos közösségi közlekedés a térség településein nincs, így a közösségi közúti közlekedést a helyközi járatok használatával oldják meg a helyi lakosok. Budapestre nem közlekedik közvetlen járat a térség egyik településéről sem. Autóbuszos közlekedés szempontjából Szerencs és Tokaj van a legjobb helyzetben. A két településről a térség nagyobb városai és a két megyeszékhely 2 órán belül elérhetők autóbusszal. Budapest elérhetősége a két város esetében is hosszadalmas, minimum 4 és fél óra.

Az Országos Területrendezési Terv kijelöli az országos kerékpárút-törzshálózatot, melybe az országos jelentőségű turisztikai célpontokat érintő, hálózatként kialakított kerékpáros tervezett vagy meglévő útvonalak tartoznak. A térségben 28 km önállóan kiépített párhuzamos kerékpárútszakasz található a KENYI adatszolgáltatás alapján. A megyei fejlesztési elképzelések szerint, a kerékpárforgalmi hálózat fejlesztése terén szükséges a kerékpáros közlekedési infrastruktúra fejlesztése, a műszakilag és forgalomtechnikailag nem megfelelő kerékpárutak, balesetveszélyes

góc-pontok korrekciója. Fontos fejlesztési célterület a nemzetközi és az országos kerékpárút hálózatokhoz való csatlakozás biztosítása és a már meglévő elemek hálózatba szervezése környezetileg fenntartható módon. A megyei Stratégiai Program kiemeli a turisztikai vonzerők kerékpáros elérhetőségének javítását (pl.: Tarcal – Tokaj kerékpárút építése), a nemzetközi és országos (EuroVelo 11 nemzetközi kerékpárútvonal) kerékpárút törzshálózathoz való csatlakozást, valamint a települések belterületén kerékpáros közlekedésbiztonsági fejlesztések megvalósítását.

A térségben három jelentősebb közforgalmi kikötő találtaó (Tokaj, Bodrogkeresztúr, Sárospatak). A Tisza nem hajózható teljes hosszában a térségben, a nagyobb hajók Tiszaburáig, a kisebbek Tokajig, esetleg Vásárosnaményig jutnak fel, míg a Bodrog az országhatártól a tokaji torkolatig hajózható. A Tisza folyó melletti megyék kezdeményezték a folyó nemzetközi hajóúttá történő nyilvánítását. További kikötők (pl. jachtkikötő) építése a turisztikai vonzerők fejlődését követően, látogatószám növekedésével indokolt lehet.

A Sárospatakon meglévő térségi jelentőségű nyilvános kereskedelmi repülőtér három hektáros területen fekszik és füves kifutópályával, valamint hangárral rendelkezik. Elsősorban sport- és szabadidős célú repülés valósul meg jelenleg a repülőtéren. A jövőben alkalmas lehet polgári célú alkalmazásra is, melyhez engedéllyel már rendelkezik.

A térségben jelentős számú infrastruktúrafejlesztések valósultak az elmúlt időszakban. Településen belüli közút és járdafelújí-

Tokaj-Hegyalja térség vasúthálózata

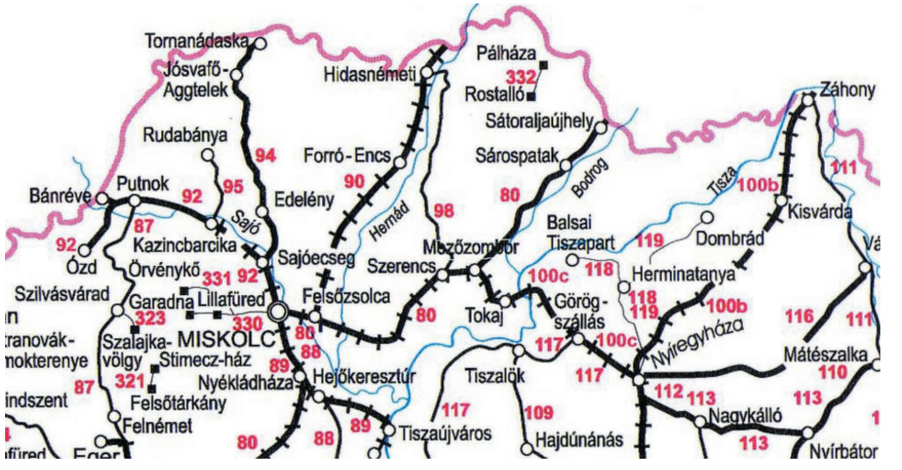

Forrás: Forrás: http://www.logsped.hu/vasutterkep.htm, 2013

Kerékpátút/sáv szakaszok Tokaj-Hegyalja térségben

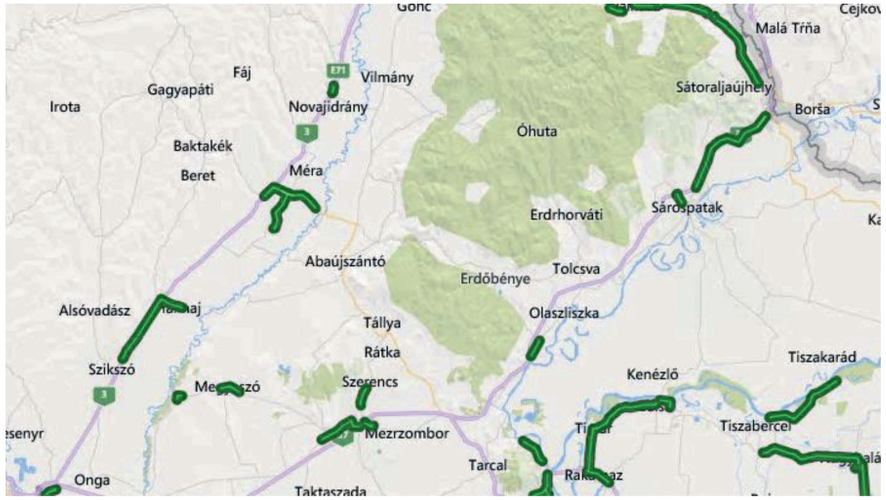

Forrás: kenyi.hu

tások, sétálóutcát elkerülő és mentesítő útépítés, belterületi utak, gyűjtőutak fejlesztése történt meg. A települések elérhetőségét célzó fejlesztések is megvalósultak, elsősorban meglévő utak fejlesztése és javítása keretében.

A jövőben is tervezettek infrastrukturális fejlesztések, melyeket a Borsod-Abaúj-Zemplén megye Területfejlesztési Koncepciója fogalmaz meg átfogóan a térséget illetően.

- *A jövőben tervezett Miskolc vasúti elérhetőségének javítása annak érdekében, hogy a menetidő akár felére csökkenjen.*
- *Tervezett továbbá Miskolc és Szerencs között egy elővárosi jellegű tram-train kialakítása, mely a meglévő vasúti infrastruktúra korszerűsítésével, bővítésével valósulna meg*
- *Tervezett Szerencs és Sátoraljaújhely között a vasútvonal villamosítása, teljesen pályaszakasz felújítása, korszerűsítése*
- *Belterületeket elkerülő főútvonalak (Szerencs, Sátoraljaújhely, Bodrogkisfalud, Bodrogkeresztúr, Tokaj) megvalósítása tervezett*
- *Fontos feladat továbbá a mellékutak karbantartása, fejlesztése, korszerűsítése az elérhetőség érdekében*
- *Nem utolsó sorban fontos a kerékpáros közlekedés infrastruktúrájának fejlesztése a biztonságos kerékpáros közlekedés feltételeinek megteremtése érdekében*

Közművek

A közművek kiépítettsége jól tükrözi az adott terület infrastruktuális fejlettségi szintjét. Minél jobban kiépített közüzemi infrastruktúrával rendelkezik az adott terület, annál fejlettebbnek mondható. Tokaj-Hegyalja térség - néhány adattól eltekintve - alapvetően az országos átlagtól gyengébb adatokkal rendelkezik. Az egy lakosra jutó háztartásoknak szolgáltatott víz jelentősen eltér az országos adatoktól, mely elsősorban a térségi háztartásoknál jellemzően víznyerő helyeknek (fúrt kutak) köszönhető. Ezt támasztja alá, hogy az ivóvíz hálózatba bekapcsolt lakások aránya kis mértékben kedvezőtlenül eltér az országos átlagtól. A térségben az egy lakosra jutó közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatan elvezetett összes szennyvíz mennyisége jelentősen kevesebb az országos átlagnál, mely a házi szennyvízelvezetési rendszerek jelenlétét támasztja alá. Ezzel ellentétben a közműhálózatba bekötött lakások aránya az országos átlag felett van, melynek tendenciája fokozatosan, stabilan emelkedik. A másodlagos közműolló mértéke, mely a - vízhálózatba és a csatornahálózatba bekapcsolt lakások arányának különbségét mutatja – 10,74%, ez az országos átlagnál (17,8%) kedvezőbb.

A térségben a háztartási gázfogyasztók száma és az összes gázfogyasztók száma 2000 után 2010-ig intenzíven növekedett, majd fokozatosan csökkenő tendenciát mutat napjainkig. A ház-

Tokaj-Hegyalja térség közművel kapcsolatos mutatói az országos adatokhoz viszonyítva

Mutató	Dimenzió	Tokaj-Hegyalja térség összesen (2014)	Magyarország (2014)
Egy lakosra jutó - háztartásoknak szolgáltatott - víz mennyisége (m3) egy év alatt	m3	25	34
Közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya	%	91	95
Egy lakosra jutó közüzemi szennyvíz-gyűjtő-hálózatban (közcsatornában) elvezetett összes szennyvíz mennyisége (m3) egy év alatt	m3	42	52
A közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba (közcsatornahálózatba) bekapcsolt lakások aránya	%	81	77
Egy lakosra jutó háztartások részére szolgáltatott villamosenergia	kWh	1000	1050
1000 lakásra jutó kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások száma	db	350	540
Rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya	%	98	91

Forrás: KSH

tartási gázfogyasztók számának és a háztartásoknak értékesített gáz mennyiségének csökkenése, részben a megújuló energiaforrások fokozatosan növekvő kihasználásának, valamint a társasházak energetikai felújításainak (nyílászárók cseréje, utólagos hőszigetelés) is betudható.

Tokaj-Hegyalja térség energiaellátásában elsődlegesen a földgáz és az elektromos áram a meghatározó, ezeken felül azonban még kiemelt szerep jut megújuló energiaforrások terén a biomassza hasznosításnak is, a jelentős erdősültségnek köszönhetően. A térségben a megújuló energiaforrások további részét elsősorban lakóházakra felszerelt napkollektorok, valamint a településeken található, jelenleg is működő geotermikus kutak adják. A térség adottságai azonban kitűnő alapját képezhetik a különböző önkormányzati tulajdonú intézmények, valamint lakóházak megújuló energiaforrásokkal való ellátásának. A térség jelentős erdősültsége kapcsán kiemelt figyelmet kell fordítani a biomassza fűtési célú hasznosításával, mely akár biztosíthatja egy-egy településen az intézmények vagy lakóházak fűtési igényét.

Térségi jelentőségű hulladéklerakó található Bodrogkeresztúron. A térségben a bodrogkeresztúri lerakó megfelelően kielégíti a szükségelteket, nagyobb jellegű fejlesztési igény kapacitás hiány miatt nem lép fel. A korszerű hulladékgazdálkodás (újrafeldolgozás, visszanyerés, energetikai hasznosítás) rendszere azonban nem épült ki kellő képpen, fontos fejlesztési feladat a hulladékhasznosítás megszervezése, illetve az infrastrukturális hálózat kiépítése. A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya igen magas a térségben és a megyében is. Az országos érték 90-92% között mozog, addig a térség 98%-os értéket tudhat magáénak.

Az elmúlt időszakban jelentős közműfejlesztések valósultak meg Tokaj-Hegyalja térségben. Belterületi vízrendezés, árvízvédelmi fejlesztések, meder helyreállítás, patak rekonstrukció, csapadékvíz elvezető rendszer fejlesztése, közvilágítása infrastruktúra fejlesztése, stb. fejlesztések hozzájárultak a térség településeinek közműfejlődéséhez.

Turizmus

Napjaink legdinamikusabban fejlődő ágazataként számon tartott turizmus pozitív gazdasági hatásai megkérdőjelezhetetlenek – igazán jelentős növekedési ütemet azonban csak az elmúlt másfél-két évtizedben volt képes megvalósítani. Mint ahogy az köztudott, a turizmus egy kimondottan érzékeny ágazatnak minősül, melynek teljesítményét jelentősen befolyásolják a természeti és társadalmi események és folyamatok, és más egyéb, előre nem prognosztizálható külső hatások. Mindezek ellenére a turizmus iparág az elmúlt hat évtized során jelentős növekedésen és diverzifikáción ment keresztül, számos új desztinációval és turisztikai termékkel bővült, miközben gazdasági hatásai tovább erősödtek. A prognózisok alapján ez a növekedési és fejlődési ütem várhatóan a következő évtizedek során is megmarad.

Az utóbbi évtizedben rögzített adatokat vizsgálva azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az igen válságos 2001-es esztendőt követően a turizmus GDP-hez és foglalkoztatottsághoz való közvetlen és közvetett hozzájárulása – a 2009-es teljesítményt leszámítva – egyenletes növekedési ütemet mutatott.

Az adatok növekedéséből egyértelműen kiderül, hogy a turizmus nemzetgazdaságban betöltött szerepe az elmúlt évben Magyarország egyik legdinamikusabban fejlődő ágazatává vált. 2013-ban 8,88 millió vendéget regisztráltak a kereskedelmi szálláshelyeken, amely 6%-os nö-

Turisztikai desztináció

Komplex, sajátos turisztikai termék, de egyben létező, kézzelfogható valóság, melyhez társul az egyének szubjektív tapasztalata, előzetes tudása, amit az adott területről gondolnak, éreznek.

vekedést mutatott az előző évihez képest. A vendégek 50,6%-a belföldi turista volt, akik a vendégéjszakák 47%-át töltötték el a kereskedelmi szálláshelyeken. Összesen közel 23 millió vendégéjszakát töltöttek el vendégek Magyarországon. A kereskedelmi vendéglátóhelyek forgalma szinte elérte a 300 milliárd forintos bevételt. A magyarországi turizmust földrajzi koncentráció jellemzi: az összes vendégéjszaka 70,4%-a a Budapest– Közép-Dunavidék, a Balaton és a Nyugat-Dunántúl turisztikai régióban realizálódik. Ezt követi csupán az Észak-magyarországi régió, ahol a vendégforgalom 8,7%-a realizálódik, viszont ebben a régióban történt a legnagyobb növekedés az elmúlt évi eredményekhez képest (több mint 11%-os).

Az Észak-magyarországi régió esetében a gyógyturizmus, a szállodai ellátások, a nemzeti parkok, a borvidékek és a kulturális tényezők jelenléte gyakorolt pozitív hatást a térség turizmusára, azonban egyértelműen a gyógy- és egészségturizmus a legfontosabb turisztikai termék. Tehát a térség egészségturisztikai desztinációinak látogatottsága jóval előrébb jár, mint a világörökségi címmel rendelkező történelmi borvidéké. 2013-ban az Észak-magyarországi régióban több mint 900 ezer vendég fordult meg kereskedelmi vagy egyéb szálláshelyeken. Csupán Sárospatak városa jelenik meg a leglátogatottabb települések között, közel 23 ezer vendéggel.

Fő kérdésünk, hogy vajon Tokaj-Hegyalja hol helyezkedik el a turisztikai keresleti-kínálati viszonyrendszerben és a magyarországi dinamikus növekedés milyen mértékben érzékelhető a térségben.

Az elmúlt bő tíz év tendenciáit vizsgálva megállapítható, hogy a térség turisztikai infrastruktúrája dinamikus növekedést mutat, tehát egyértelműen érzik a helyiek az ágazatban rejlő lehetőségek kiaknázását, az idegenforgalom szerepének növekedését. Míg 2000-ben a kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek száma 2726 volt, addig 2013-ban meghaladta a 4200-at. A növekedés alapvető oka, hogy ebben az időszakban több magas minőségű szálláshely nyitotta meg kapuit a térségben. Ez turisztikai szempontból rendkívül fontos Tokaj-Hegyalja esetén hiszen a ma-

gas színvonalú szolgáltatást biztosító szálláshelyek egyrészt a minőségi borturizmus felé predesztinálják a térséget, másrészt gazdasági szempontból magasabb bevételt eredményez.

A falusi vendéglátáshoz kapcsolódó szállásférőhely számának növekedése 3,8-szoros növekedést mutat, amelynek gazdasági és társadalmi haszna vitathatatlan a községek életében. Egyrészt a település gazdasági növekedéséhez, másrészt az itt élők életminőségének emelkedéséhez járul hozzá. A vendéglátóhelyek száma kisebb növekedést produkált, számuk 2013-ra elérte a 473-at.

A kereskedelmi, valamint a falusi szállás férőhelyeinek területi eloszlása meglehetősen egyenetlen a térségben. A legtöbb kereskedelmi szálláshelyet kínáló települések közül kiemelhető Tokaj, Tarcal, Tállya, Erdőbénye, Sárospatak és Sátoraljaújhely, míg a falusi szálláshelyek tekintetében Tarcal (137 férőhely), Bodrogkisfalud (52), Olaszliszka (50), Tolcsva (52) a legjelentősebb szállásadó. Ha településtípusonként nézzük a szállásférőhelyek alakulását, 20%-a községekben, míg a fennmaradó közel 80% az 5 városban található. A legma-

A vendégek számának alakulása a különböző szálláshelyeken 2000 és 2013 között

	2000			2013			Változás 2000 és 2013 között (2000=100%)
	Községek	**Városok**	**Tokaj-Hegyalja összesen**	Községek	Városok	Tokaj-Hegyalja összesen	
Vendégek száma összesen a kereskedelmi szálláshelyeken (db)	4699	28863	33562	20028	37823	57851	172,3
Vendégek száma a szállodákban (db)	0	10983	10983	16346	13861	30207	275,0
Vendégek száma a panziókban (db)	3738	4369	8107	2522	6441	8963	110,5
Panziók vendégeinek aránya (%)	79,5	15,13	24,15	12,5	17,0	15,4	64,1
Szállodák vendégeinek aránya (%)	0	38,0	32,72	81,6	36,6	52,2	159,5

A kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek száma 2013-ban

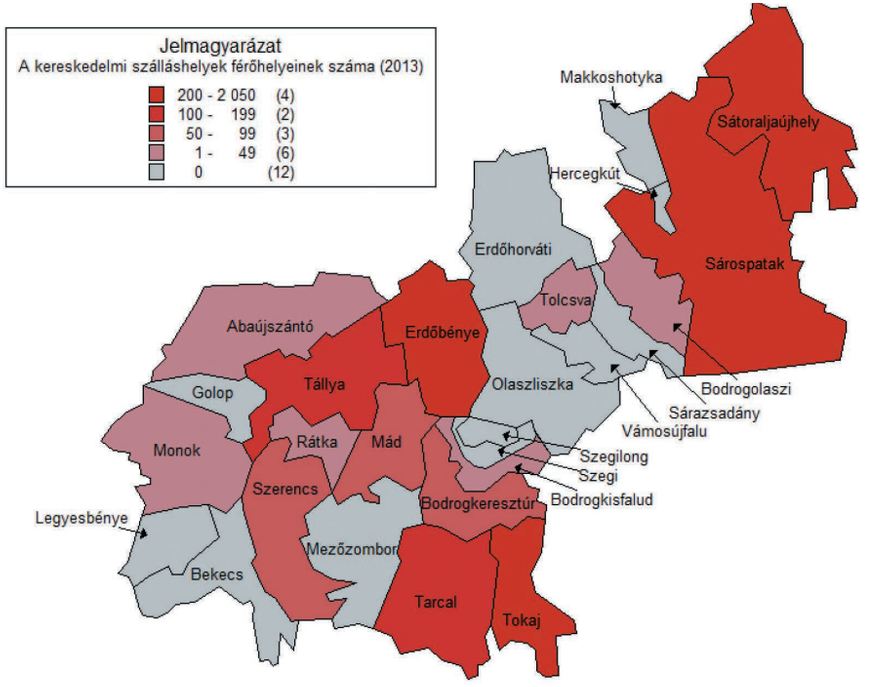

gasabb minőségű szálláshelyeket Tarcalon, Tállyán, valamint Mádon találhatjuk.

A szálláshelyek számának növekedése a vendégek számának növekedését is eredményezte Tokaj-Hegyalján. A turisztikai kereslet alakulását tekintve közel kétszeres növekedés tapasztalható 2000 és 2013 között, vagyis közel 58 ezer vendéget regisztráltak a térségben. Érdekes eredmény, hogy míg a kereskedelmi szálláshelyek 20%-a községekben található, addig a vendégek számának alakulásában 34%-os részesedést ért el ez a településkategória. Ez az eredmény is arra sarkallhatja a városi jogállású településeket, hogy érdemes négy vagy ötcsillagos szálloda létesítésén gondolkodni, befektetőket keresni egy-egy ilyen költségigényes projektre.

Ha Tokaj-Hegyalján a különböző kereskedelmi szálláshelyek típusát vizsgáljuk, kiderül, hogy a szállodák megnyitása hatalmas lökést adott a vendégforgalomnak. 2000-ben a panziókban megszálló vendégek aránya 24,15%-ot képviselt, míg a szállodákban ez az arány 38%-ot tett ki. 2013-ra – a szállodák megnyitásának köszönhetően – 52,2%-ra növekedett vendégeik aránya, míg a panziókban megszállóké 15%-ra esett vissza.

Tokaj-Hegyalja nemzetközi presztízsében fontos pillérként van jelen a külföldi turizmus, így az összesített turisztikai jellemzőkön belül mindenképpen külön elemzést igényel a külföldről érkező turisták nyaralási szokásai. Az alap adatokat tekintve 2013-ban Tokaj-Hegyalján több mint 14 500 főnyi külföldi turista szállt meg a kereskedelmi és a falusi szállásokon, ami nagyjából 300 ezer vendégéjszakát jelentett. Elmondható, hogy 2000-hez képest 2013-ra álta-

lános növekedés figyelhető meg az elszállásolt külföldiek és a vendégéjszakák számában. A növekedés arányait tekintve a falusi szállásokban történt a legnagyobb (közel 2,7 szeres) bővülés. A vendégforgalmat tekintve pedig leginkább a kereskedelmi szállások növekedtek, és az ezredfordulóhoz képest 2013-ra több mint 8500 fővel több külföldi állampolgár szállt meg a kereskedelmi szálláshelyeken. Településtípusonkénti bontásban az új turistáknak 37 százaléka a községekhez köthető. Ez az eredmény azért jelentős, mert a kereskedelmi szálláshelyeken 2000-ben még csak 7,6 százalékos külföldi vendégforgalom 2013-ra 24,9 százalékra növekedett a községekben.

A kínálati elemek tekintetében Tokaj-Hegyalja, mint turisztikai desztináció nem csupán a borhoz köthető, holott a borkóstolóval, speciális szolgáltatásokkal egybekötött pincelátogatások számos borászat kínálatában megtalálható. Az épített örökség egyedisége (világörökségi pincesorok, kastélyok, várak, múzeumok), a vízi- és aktív turizmus adta lehetőségek a Bodrog és Tisza folyón, valamint a hegyekben, a zarándokturizmus jelentősége (Szent Erzsébet és Mária út), a fesztiválok és kulturális események egyre nagyobb teret nyernek. A térség minden településén találkozhatunk fesztivállal, helyi vagy regionális szintű eseménnyel, amelynek látogatottságainak növelése, az események fenntartása és megismertetése a települések egyik fontos feladata, hiszen számos esetben ezek az események jelentik a kitörési pontot. A legjelentősebb fesztiválok: Tokaj – szüreti napok, Mád – furmint ünnep, Szerencs – Csokoládéfesztivál, A turisztikai szektor adta lehetőségek kiaknázása, a minőségi szolgáltatások és szálláshelyek, gasztronómia, valamint komplex programok kínálatának bővítése Tokaj-Hegyalja számára az egyik legnagyobb kihívás a jövőben, hogy nemcsak Magyarország, hanem Európa és a világ turisztikai térképére is az őt megillető helyre kerüljön a terület.

A Tokaji Borvidék Világörökségi Kultúrtáj Kezelési Tervéről

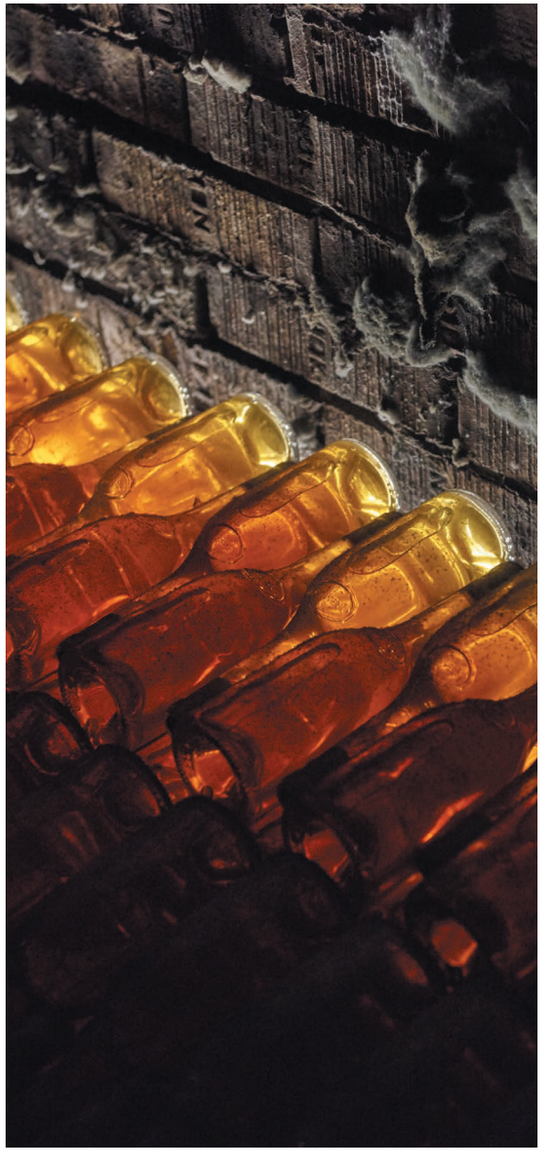

Az UNESCO 2002-ben a Tokaji Borvidéket világörökséggé nyilvánította a „kulturtáj" kategóriában. Az azóta eltelt időben a törvényhozás, az országos, és helyi hatóságok kiemelten foglalkoznak azzal, hogy ez az örökség fennmaradjon, és arra alapozva elősegítse nem csupán a szőlészet és borászat, hanem az egész térség fejlődését. A Világörökségi Gondnoksági feladatokat a Tokaji Borvidék Fejlesztési Tanács munkaszervezete nonprofit Kft formában látja el.

A helyi szereplők alapvetően büszkeséggel fogadták a címet, és kommunikációjukban felhasználják azt. Ahhoz, hogy a címhez kapcsolódó nagy elvárások megvalósulhassanak a Kezelési Terv (KET) követelményei adják meg az egységes alapot. Ennek szakmai elfogadása 2015 év végén megtörtént.

A cím odaítélése során az úgynevezett „egyedi, egyetemes értékek" voltak a fő érvek, amelyek a következőek:

- *„Ezeréves", folytonos megújulásra képes szőlészeti-borászati kultúra;*
- *A 13. századtól folyamatosan épülő pincék, pincerendszerek egyedülálló sűrűsége, a több ezer objektumból álló pince együttes;*
- *Az egykori mezővárosok láncolatára épülő településhálózat települési, építészeti, tárgyi öröksége;*
- *Karakteres tájképi együttesek, melyek a sok évszázados tájhasználat, a földtani és fel-*

színalaktani adottságok, valamint az élővilág szinergiájának leképeződései;

- *Az élő és élettelen természeti értékek, azaz a biológiai, a földtani-felszínalaktani és a vízrajzi értékek rendkívüli diverzitása;*
- *A kultúrák évezredes egymásra rétegződését tükröző gazdag régészeti emlékanyag;*
- *A több száz éve zajló kutatási, gyűjtési, művészi alkotó, mítosz- és hagyományteremtő tevékenység eredményeinek páratlan gazdagsága.*

A Kezelési Terv ezen értékek pontos felmérését egységes elvek alapján feltöltött értéktár formájában írja elő. Védeni, megőrizni csak azt tudjuk, amiről tudjuk, hogy hol van, és hogy mi az a jellegzetessége, amely a világörökségi címnél figyelembe vettek. Az egyes elemekről eltérő kidolgozottságú listák léteznek, melyek esetenként nem terjednek ki a borvidék valamennyi településére. Az országos jelentőségű műemlékekről, természeti értékekről léteznek a hatóságoknál listák. Ugyanakkor a helyi védelem alatt álló, műemléki jellegű épületek, a külterületen lévő úgynevezett „kisemlékek" – keresztek, kutak, kőgátak – felmérése hiányos, és nem elérhető. Különösen fontos lenne egy pincekataszter elkészítése nem csupán maguk a pincék, hanem a felettük lévő épületek, utak, vezetékek védelmében is.

Ugyanakkor minden településeken most folyik a helyi értéktárak felállítása. Itt van lehetőség a tárgyi, természeti elemeken túl, a szellemi kulturális örökségek, a helyi termékek megha-

tározására is. A Világörökségi Gondnokság segíteni tudja ezek megismertetését, agy Tokaj-hegyaljai Tudástáron (TTT) keresztüli elérhetőségét és támogatott védelmét.

A Gondnokság tervezi pályázati lehetőségekkel, források bevonással ezeknek a kataszterekeknek, illetve az Értéktárnak egységes kidolgozását, és közkinccsé tételét.

A Gondnokság feladata még az úgynevezett Kezelési Kézikönyv kidolgozása, mely tartalmazza az egyes értékelemek megóvása érdekében megkövetelt „jó gyakorlat" ismertetését, a műemléki- és tájgondnokság működtetését, a képzéseket, és az egyes értékek támogatott fejlesztésének feltételeit.

A Kezelési Terv

A Kezelési Terv az UNESCO világörökség bizottsága által elfogadott tartalomra alapoz. Részletesen kifejti a címmel kapcsolatos kritériumokat, a térség integritását. Kiemelten foglalkozik a hitelesség megállapításával, melyben elismeri, hogy a viharos történelem ellenére sikerült megőrizni az egységes táj meghatározó elemeit. A védelmi és kezelési elvárások esetében nem kell nulláról indulni, mert a természeti értékek, az épített műemléki örökség ma is hatósági védelem alatt áll, és a borkészítés gyakorlatát erős jogi környezet védi. Ezután kifejti a Vezetői Összefoglalóban felsorolt érveket (attribútumokat), és célként tűzi ki a kiemelkedő egyetemes érték megőrzési stratégiájának kiterjesztését a világörökségi terület egészére, egységesként képzelve el a magterületet és a puffer zónát.

A kezelés célját átfogóan úgy határozza meg, hogy a folyamatosan zajló gazdasági társadalmi változások mellett lehessen fenntartani a kultúrtáj értékeit. Ehhez speciális célként csatlakozik, hogy megfelelő koncepciók mentén kialakított fejlesztési célokkal, és források biztosításával ismét létrejöjjön a térség értékteremtő, megújuló képessége, és az a gazdasági növekedés mellett biztosítsa a táj népességeltartó képességének növelését.

Fenntarthatóság alatt egyszerre kell érteni helyreállítást, gondozást, hasznosítást. A fenntartás alapjának egy részletes kutatást képzel el, amely stratégiáját, célterületeit az örökség elemeihez kapcsolva adja meg. A kutatás célja egy digitálisan elérhető Tokaj-hegyaljai Tudástár, mely az egyes elismert védendő objektumokhoz, jelenségekhez kapcsolódó publikációkhoz is akadálymentes hozzáférést kíván megteremteni. További kutatásokat tervez a kezeléssel kapcsolatos eljárások, módszerek kidolgozására. A kutatást egy partnerségi hálóban megosztva javasolja megvalósítani.

A fenntartható-megőrző kezelés prioritásai közül kiemeli a közlekedés, a tájképi-településképi elemek fontosságát, mely a kultúrtáj meghatározó gazdasági tevékenységeinek a bor-, a kulturális- és egyéb túrizmus ágaknak az alapfeltételei. A vidékre nemzetközi, országos eljutási lehetőségeket kell biztosítani, és a borvidéken belüli közlekedés fejlesztésére is komplex javaslatot tesz a dűlőutakra és a bicikliutakra egyaránt.

A javuló közlekedés révén könnyebben ideérkező vendégek számára a szolgáltatások fejlesztésében zászlóshajóként képzeli el a kulturális programokat, a zarándokutakat, a történeti szemé-

lyiséghez kapcsolódó kultuszokat (Kossuth, Kazinczy). Itt a fogadó létesítmények – például múzeumok, várak – tevékenységének összehangolásában lévő lehetőségeket is ki kell használni.

A szolgáltatás fejlesztésnek lényege eleme a képzés, amelynek ki kell terjedni a térség valamennyi lakójára. A képzés eredményeként nem csupán az előállított termékek minősége, a szolgáltatás színvonala kell, hogy növekedjen, hanem fontos elvárás az is, hogy a világörökségi kultútájról kialakuljon egy egységes kommunikáció.

A környezeti tényezők és annak változásai közül kiemelten foglalkozik a terv a klímaváltozás állandó kihatásaival és a rendkívüli időjárási események gyakoribb bekövetkezésével.

A terv fontos része, hogy meg kell teremteni a különböző szintű tervek összhangját. Az országos és megyei térségfejlesztési terveket összhangba kell hozni a kezelési tervvel, és annak eredményeit valamennyi helyi önkormányzati településrendezési tervben érvényesíteni kell. Ezen tervek kidolgozására részletes módszertani javaslatot ad.

A terv részletesen tesz javaslatot a meglévő jogszabályi háttér alapján szükséges védelemre, és jelzi az esetleges jogszabályváltozások szükségességét. Valamennyi a cím odaítélésénél figyelembe vett érték esetén egységes, áttekinthető formában teszi ezt meg. Ennek érdekében a feladatokat csoportosítja négy fő területre:

- *Kutatás, adatbázis kezelés, karbantartás,*
- *Kommunikáció,*
- *Fejlesztési források,*
- *Korlátozások, tilalmak, tervezés, szabályozás.*

A védett műemlékek körének bővítését is lehetőségnek tartja, elsősorban egyedi emlékek, például újabb pincékkel.

A társadalmilag érzékeny, ugyanakkor a térség népességmegtartó ereje szempontjából fontos bányászattal külön részben foglalkozik. Itt kitér az egyes ásványi vagyon típusokra, sőt az egyes bányákkal is.

A világörökségi területet érintő természetvédelmi kezelési tervek lényegében rendelkezésre állnak. Tovább javasolja vizsgálni a természetvédelem és a szőlőtermesztés érdekei közötti feszültségek feloldásának lehetőségeit.

A szakmai részvétel kiterjed a minisztériumokra és háttérintézményeikre, az állami hatóságokra, az oktatási intézményekre. Ez ismét táblázatban foglalja össze, megadva az egyes szereplők feladatait, és térítésmentes adatszolgáltatási kötelezettségükre tesz javaslatot.

A társadalmi szereplők közül elsősorban az önkormányzatok és a térségben működő egyesületek szerepét elemzi. Felhívja a figyelmet a folyamatos kötelező egyeztetésekre a tervezési folyamatok során. Javaslatot tesz a konfliktusok kezelésére.

Részletesen ismerteti az elvileg rendelkezésre álló források struktúráját, javaslatokat fogalmaz meg felhasználásuk célterületeire.
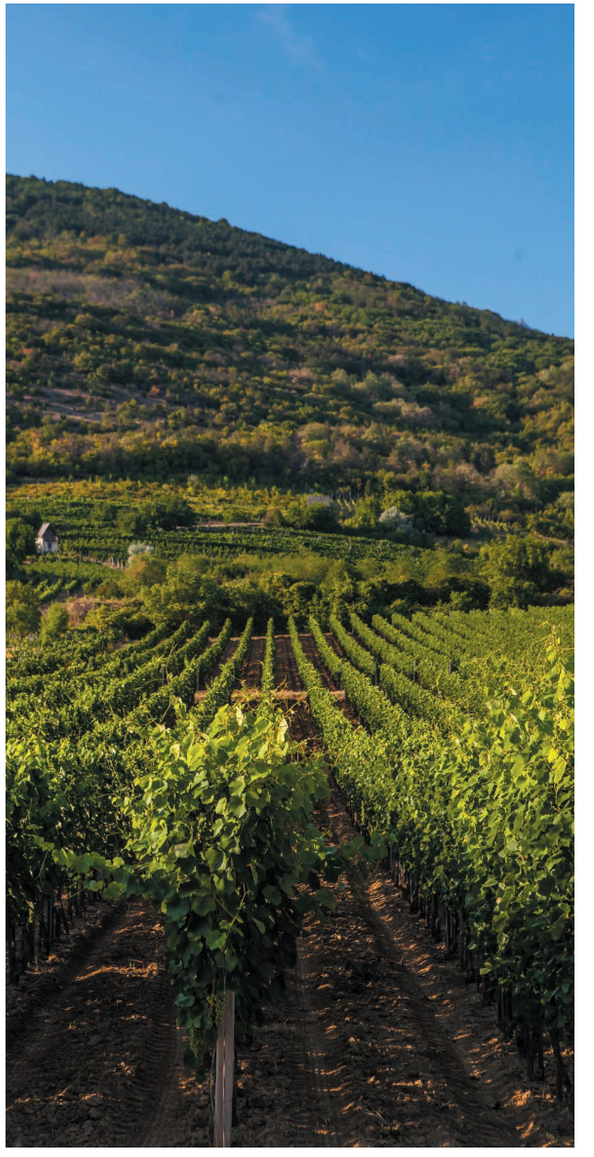
Egységes rendszert tervez a kezelési funkciókra, ugyanakkor speciális célokra külön Tokaj-hegyaljai Alapokat a műemlékvédelem és a természetvédelem feladataira. A bányászat rekultivációs céljait a bányajáradék visszajuttatásával javasolja. Az egyes kezelési feladatok eltérő jellegéből adódóan megfelelő elképzeléseket jelenít meg az ellenőrzésre, a kitűzött célok elérésének monitorozására, a hatások vizsgálatára. A Világörökségi Gondnokság ezen elvégzett feladatokról éves jelentésben számol be.